

УДК 37. 018: 796-053.6

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ШКІДЛИВИХ ЗВИЧОК УЧНІВ

Анатолій ТУРЧАК (Кіровоград)

Пріоритетним завданням нового етапу реформи системи освіти має стати збереження і зміцнення здоров'я дітей, формування у них цінностей здоров'я і здорового способу життя. У статті розглядаються сучасні підходи щодо підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до роботи з попередження шкідливих звичок учнів.

Приоритетной задачей нового этапа реформы системы образования должно стать сохранение и укрепление здоровья детей, формирования у них ценностей здоровья и здорового образа жизни. В статье рассматриваются современные подходы относительно подготовки будущего учителя физической культуры к работе из предупреждения вредных привычек учеников.

***Ключові слова:** готовність, девіантна поведінка, професійна діяльність, професіоналізм, шкідливі звички, здорова нація, здоровий спосіб життя.*

Постановка проблеми. Аналіз досвіду освітньої та виховної практики в школі свідчить, що досить гострою й актуальною залишається проблема

фізично активної, гармонійно розвиненої особистості, формування її здорового способу життя, долання шкідливих звичок, дефіциту рухової активності, зниження імунітету, а у зв'язку з цим – захворювань серед учнів сучасної загальноосвітньої школи. Зазначені явища зберігають стійку тенденцію, що обумовлюється протиріччям між декларативним та реальним ставленням до фізичної культури, відбивається на стані здоров'я, фізичному розвитку й підготовці учнів, їхніх ціннісних орієнтаціях, ставленні до власного фізичного та психічного благополуччя і, врешті - решт, на майбутній життєдіяльності. Професійна компетентність сучасного вчителя фізичної культури, як ніколи раніше, тісно пов'язана з активною пропагандою здорового способу життя не тільки серед учнів, а й їх батьків та громадськості.

Перед сучасним суспільством гостро постає завдання формування здорового способу життя як умови збереження української нації, перспективи справжнього духовного оновлення наступних поколінь, запоруки якісних перетворень у масштабах держави [6, с.9].

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Вагомий внесок у дослідження психолого-педагогічних аспектів важковихованості, попередження правопорушень та зловживань серед неповнолітніх у різні роки досліджували: В.Бехтерев, П. Булонський, М.Веденський, А. Макаренко, В. Оржеховська, І.Павлов, І. Сеченов, В. Сухомлинський, К.Ушинський, С.Шацький, Ф. Ерисман та ін.

Філософський напрям проблеми девіантної поведінки розкрито у працях С.Анісімова, О.Дробницького, А.Скрипника та ін.; психолого-педагогічні аспекти – в роботах М.Алемаскіна, Г.Бочкарьової, В. Демиденка, Л.Зюбіна, Б.Кобзаря, А.Ковальова, П.Лесгафта, І.Невського, Т. Титаренко та ін.; правові - в дослідженнях Ю.Антоняна, К.Ігошева, М.Костицького, В.Кудрявцева, Г.Міньковського, О.Тузова та ін.; медичні - у працях А.Селецького, С.Тарарухіна, О. Личко, Г.Фелінської.

Для розробки теоретичних основ профілактики відхилень у поведінці мають значення фундаментальні дослідження загальних проблем виховання І.Беха, С.Белічевої, Б.Кобзаря, О.Киричука, І.Козубовської, В. Оржеховської, Г.Пустовіта, А.Сиротенка, М.Фіцули, В.Язловецького та ін.

Важливе місце в дослідженні попередження девіантної поведінки займають наукові праці з проблем мотивації поведінки: М.Бобнєвої, Л.Божовича, А.Бодалєва, В.Віллонаса, В.Демиденка, Ю.Клейберга, І. Кона, В. Мерліна, Е.Натанзона, П.Якобсона, Д.Узнадзе та ін.

Загальні проблеми поведінки особистості аналізуються у працях Л.Божовича, Л.Виготського, М.Дубініна, Б.Ломова, Л.Славіної, С.Рубінштейна, В.Крижка, Є.Павлютенкова та ін.

З проблеми попередження та профілактики відхилень у поведінці неповнолітніх захищено ряд кандидатських (Н.Алікіна, Н.Каменська, Г. Кашкар'юв, О.Матвієнко, В.Маценко, І.Сингаївська, П.Середа, С.Яковенко, О.Тарновська, І.Білецька, С.Гармаш, О.Дорогіна, І.Кравченко, Н. Онищенко та ін.) та докторських (І.Козубовська, В.Оржеховська, Є.Петухов, М.Фіцула та ін.) дисертацій.

Мета статті: Розглянути сучасні підходи щодо підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до роботи з попередження шкідливих звичок учнів.

В умовах складної соціально-економічної й духовної кризи, погіршення екологічної ситуації все більшу занепокоєність викликає стан здоров'я та фізичної підготовленості молоді. У зв'язку з цим підвищується освітньо-виховна роль вчителя фізичної культури загальноосвітньої школи, який має плідно впливати на забезпечення й розвиток фізичного, психічного й духовного здоров'я підростаючого покоління.

Фізичне виховання молоді має відображати нові підходи до формування особистості. Активність у фізкультурно-оздоровчій діяльності – необхідна умова гармонійного розвитку учнів, що набуває якості цілеспрямованого впливу на конкретну людину згідно її потреб. Фізичне виховання покликане формувати у кожного школяра дбайливе ставлення до власного здоров'я та фізичної кондиційності, комплексно розвивати фізичні й психічні якості, сприяти активному і творчому використанню засобів фізичної культури в організації здорового способу життя учнів. Адже, фізична культура – це загальноосвітній навчальний предмет, що створює умови для формування в учнів ціннісних орієнтацій щодо культури здоров'я і здорового способу життя, виховання потреби та звички займатися фізичною культурою і спортом, прагнення досягти оптимального рівня особистого здоров'я, фізичного розвитку, рухових якостей, морально-вольових рис характеру та психологічної підготовки до ведення активного життя і професійної діяльності. Загострення суперечностей між наявним рівнем свідомого ставлення молоді до свого здоров'я, способу життя та потребою суспільства у вчителів, який був би спроможний на високому професійному рівні здійснювати виховну й пропагандистську діяльність з учнями та їх батьками щодо цієї проблеми, потребують інноваційних підходів до підготовки майбутнього фахівця з фізичного виховання.

Професійна діяльність учителя фізичної культури відрізняється від діяльності інших учителів-предметників. Уроки фізичної культури проходять у специфічних умовах емоційного та фізичного навантаження і спрямовані на формування в учнів рухових умінь та навичок, мотивації щодо збереження свого здоров'я, гармонійного фізичного і психічного розвитку. Учителю фізичної культури необхідно бути компетентним фахівцем, який професійно виконує свою справу, щоб досягти певних результатів у освітньо-виховній роботі. Специфіка професії вчителя фізичної культури в сучасних умовах потребує від нього професійних знань, умінь, творчого та критичного мислення, ефективної діяльності, що виражається в розвитку професійної компетентності. Учитель виконує важливу соціальну функцію - здійснює духовний, розумовий, фізичний розвиток і виховання особистості, формує здоровий спосіб життя учнів. Його праця спрямована не лише на проведення навчально-пізнавального процесу, а й на організацію позакласної фізкультурно-оздоровчої, освітньо - виховної діяльності учнів, систематичне розв'язання нових завдань формування рис активного громадянина. Основні напрями розбудови сучасної загальноосвітньої школи вимагають пошуку ефективних шляхів здійснення вчителем фізичної культури навчально-

виховної діяльності серед учнів. Зазначимо, що при цьому, головним завданням вчителя є не тільки якісне проведення уроків й передача учням необхідних знань, умінь навичок зі свого навчального предмету, а й формування культури здоров'я, активне пропагування здорового способу життя серед учнів, їх батьків, виховання фізично, психічно і духовно здорових громадян української держави.

Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до фізкультурно-оздоровчої роботи має забезпечувати набуття наступних знань та вмінь: застосовувати принципи, форми, методи і засоби навчальної роботи, не шкідливі для здоров'я учнів; забезпечувати належний рівень викладання предметів освітньої галузі "Здоров'я і фізична культура"; надавати учням ґрунтовні знання про здоров'я і шляхи його збереження та зміцнення; сприяти формуванню у школярів потреби у здоровому способі життя та прикладних навичок у його веденні; формувати відповідну мотивацію щодо здійснення фізкультурно-оздоровчої діяльності з учнями загальноосвітніх навчальних закладів, навички педагога-організатора фізкультурно-масової роботи в школі, навички організації та проведення тренувань у фізкультурно-оздоровчих гуртках, навички проведення уроків та занять зі спеціальними медичними групами. Підготовка передбачає оволодіння майбутніми вчителями фізичної культури знаннями з організації методичної роботи з учителями-предметниками й вчителями початкових класів щодо проведення фізкультурно-оздоровчих заходів у режимі навчального дня школярів.

Перед майбутнім вчителем постає проблема адаптації планів та програм навчання до сучасного ритму життя, основний недолік яких – перевага теоретичного блоку дисциплін над практичним, який пов'язаний саме з формуванням професійних умінь і навичок. Адже, у сучасних умовах молодому учителеві доводиться працювати у динамічно мінливих ситуаціях, які передбачають багатоваріантність дій. Наші дослідження свідчать, що в ході лекції учнями засвоюється 5% наданої їм інформації, бесіди - 10%, перегляду телепередач - 30%, щотижневої виховної роботи - 45%, рольової гри - 60%. Доцільно враховувати, що найбільш ефективними у процесі формування культури здоров'я кожної особистості є інтерактивні методи роботи із застосуванням елементів тренінгів, гри та оздоровчих вправ. Зокрема, це стосується вчителів загальноосвітніх шкіл і професійно - технічних училищ, які мають справу з віковою категорією учнів, які не завжди готові зробити адекватний вибір у життєвих ситуаціях, протистояти середовищу і групі, нерідко асоціальної спрямованості.

Переважає більшість дітей і підлітків в Україні мають значні відхилення у стані здоров'я, близько половини – незадовільну фізичну підготовку. Критичний рівень здоров'я і фізичного розвитку учнівської молоді внаслідок зниження рухової активності при зростаючому статичному (до 72% навчального часу) і психоемоційному напруженні процесу навчання, упровадженні комп'ютерних технологій у повсякденний побут, несприятливих екологічних умовах, зростанні антисоціальних проявів у суспільстві ставлять перед державними службами, педагогічною громадськістю першорядне

завдання – збереження та зміцнення здоров'я школярів, формування у них навичок здорового способу життя [4, с. 73].

Діалектика розвитку сучасного суспільства, труднощі та протиріччя, які зустрічаються у процесі його розвитку, свідчать, що сьогодні необхідно говорити про реально небезпечне поширення шкідливих для здоров'я дітей звичок та негативних тенденцій серед окремих груп молоді, особливо серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Одним з негативних чинників, що впливають на стан здоров'я школярів є вживання ними наркотичних речовин, до яких належать не лише суто наркотики, а й нікотин і алкоголь. На даний момент склалася тривожна ситуація у школах, про що свідчать дослідження: п'ята частина п'ятикласників виявляє схильність до куріння, а 17% - до вживання алкоголю, у 8 - 9-х класах на куріння зорієнтована половина учнів, на алкогольні напої – 25%, слабоалкогольні (серед них пиво) - 60%. Майже 61% випускників вказало, що вони курять, половина вживає алкоголь, 82% - пиво. Найвища орієнтація на вживання шкідливих речовин серед важких підлітків. Практично всі вони вживають ті чи інші наркотичні речовини. Загальновідомо, що 70-80% правопорушників скоїли злочини, перебуваючи в стадії алкогольного чи наркотичного сп'яніння [3, с. 137].

Зупинити тютюнопаління, алкоголізм та наркоманію, попередити їх подальше поширення, повернути хворих до життя можливо лише спільними зусиллями різних інституцій на рівні держави, навчального закладу та родини.

Здоров'я нації в наш час розглядається як показник цивілізованості держави, що відображає соціально-економічне становище суспільства. Саме тому державна політика щодо здорового способу життя формується цілеспрямовано й послідовно. Вона регламентується Законом України "Про охорону дитинства" та державними програмами, Національною програмою "Діти України", Цільовою комплексною програмою "Фізичне виховання - здоров'я нації", Національною програмою "Репродуктивне здоров'я нації", спрямованими на пропаганду здорового способу життя дітей та молоді. Вивчення спеціальної літератури та наші дослідження свідчать, що стан здоров'я школярів залежить не тільки від соціально-економічних, екологічних, але й ряду психолого - педагогічних факторів, таких як: стресова практика авторитарної педагогіки; постійне збільшення темпу й обсягу навчального навантаження; ранній початок дошкільного систематичного навчання; невідповідність діючих програм та технологій навчання функціональним і віковим особливостям учнів, недотримання санітарно-гігієнічних вимог при організації навчального процесу; недостатня кваліфікація педагогів з питань розвитку та охорони здоров'я дітей; масова безграмотність батьків у питаннях збереження здоров'я дитини; провали в існуючій системі фізичного виховання і часткове руйнування служб шкільного лікарсько-педагогічного контролю.

Слід відзначити, що одним із пріоритетних завдань нового етапу реформи системи освіти має стати збереження і зміцнення здоров'я дітей, формування у них понять цінності здоров'я і здорового способу життя. Відповідальність за вирішення даної проблеми багато в чому залежить від вчителя, у зв'язку з чим актуалізується завдання формування його професіоналізму як певної стратегії досягнення мети – оздоровлення нації.

При дослідженні проблеми конкурентоздатності майбутніх вчителів фізичної культури окремі автори зазначають, що практика ринкової економіки сприяє вирішенню завдань формування спеціалістів нового типу, ставлячи їх в умови природного соціального відбору, які потребують конкурентоспроможних фахівців, що прагнуть безперервного підвищення професійної майстерності та мають високу адаптаційну і професійну мобільність [6, с. 352].

Підготовку педагогічних кадрів необхідно вважати центральною ланкою перебудови всієї системи національної освіти, оскільки саме її якість, передовсім, визначаються перспективи країни. Через це в умовах соціально-економічних реформ найважливішим завданням є розроблення та реалізація особистісно орієнтованої моделі педагогічної освіти, розрахованої на підготовку висококваліфікованого вчителя, здатного виявляти високий професіоналізм у нових непростих умовах перехідного періоду, бути конкурентоспроможним, а чим більше в учителіві учня, тим вищим є його професіоналізм [2, с. 6].

Педагогічна професія, якою є професія фахівця фізичного виховання та спорту, безпосередньо пов'язана з підвищенням культури і передбачає як показник професіоналізму наявність інтуїтивного й творчого мислення та здібностей до якісного аналізу явищ і процесів, відповідальність за загальнолюдський результат професійної діяльності [9, с. 442].

Підготовка вчителя являє собою процес, спрямований на досягнення кінцевого результату, обумовленого соціальним замовленням суспільства, який виражається в понятті «готовність вчителя до професійної діяльності».

У психолого-педагогічній літературі для характеристики здатності людини до певної діяльності використовують поняття „готовність”.

Вивчаючи сутність, специфіку та структуру поняття „готовність вчителя фізичної культури до роботи із попередження шкідливих звичок учнів” звернемося до поняття „готовність до професійної педагогічної „діяльності”. За словником С. І. Ожегова „готовність” – це стан при якому все зроблено, все готово для чого-небудь [5, с.122]. Деякі вчені розуміють професійну готовність спеціаліста як інтегральне утворення на основі потреб і здатностей, які характеризуються соціально нормативним рівнем перетворень суспільних відношень в професійній сфері діяльності в систему функцій суб'єкту цієї діяльності та визначає її результативність [8, с.474].

Готовність до професійної педагогічної діяльності тлумачиться, як складне соціально-психологічне явище, яке містить у собі комплекс індивідуально-психологічних якостей особистості й систему професійно-педагогічних знань, умінь і навичок. Серед структурних компонентів означеного виду готовності виділяється конструктивний, організаційний, комунікативний, що трактує конструктивну діяльність учителя як таку, що пов'язана з відбором, композицією, проектуванням навчально-виховного матеріалу, складання планів, тобто це основа, на якій будується організаційна й комунікативна діяльність учителя. Конструктивна діяльність педагога повинна включати проектування змісту майбутньої активності, структури та

послідовності власних вчинків, а також систему й послідовності дій тих, хто навчається.

Отже, підготовка майбутнього вчителя фізичної культури до виховної роботи у школі щодо формування здорового способу життя учнів та усвідомлення такої ідеї їх батьками має велику соціально-педагогічну значущість. Особливого значення вона набуває у сучасних умовах соціально-економічної, духовного кризи, погіршення екологічної ситуації й здоров'я підростаючого покоління, займає провідну роль серед учителів школи з формування здорового способу життя, виховання дбайливого ставлення учнів та їх батьків до власного здоров'я і здоров'я дітей.

Великий освітньо-виховний потенціал з формування професійної готовності студентів факультетів фізичного виховання педагогічних університетів до виховної роботи щодо пропаганди й реалізації здорового способу життя закладено у вивченні дисциплін гуманітарного циклу, проходженні педагогічної практики, організації й проведенні позааудиторної роботи у виші. Якісний розвиток й вдосконалення педагогічних умінь та навичок майбутніх фахівців з профілактично-виховної роботи можливо досягти, забезпечуючи творчий підхід, різноманітність, інноваційність у виборі форм та методів навчання і виховання. Тому, підготовка вчителя фізичної культури до виховної роботи зі школярами – справа державного масштабу й потребує системно виважених дій у подальшому науковому пошуку нових педагогічних шляхів її здійснення.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Биковська Л.Б. Фізична культура – засіб формування мотивацій до підвищення рівня здоров'я та відмови від шкідливих звичок / Л.Б. Биковська, О.О. Бабінець // Проблеми освіти: наук.-метод. зб. – К.: Інститут інноваційних технологій. Бойко А.М. Оновлена парадигма виховання: шляхи реалізації / А.М. Бойко – К.:ІЗМН, 1996. – 232 с.
2. Зубалій М. Здоров'я дітей – у небезпеці / М. Зубалій, О. Леонов, Н. Василюшина // Фізичне виховання в школі. – 2006. – №4. – С. 6 – 9.
3. Колгурина Т.В. Формирование конкурентоспособности студентов – выпускников вузов физической культуры: дис. канд. пед. наук: 13.00.04. / Т.В. Колгурина. – СПб., 2002. – 139 с.
4. Методичні рекомендації щодо вивчення фізкультури у 2009/10 навчальному році // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2009. – № 19–21. – С. 73–81.
5. Ожегов С.И. Словарь русского языка: 57000 слов/ под ред.чл.корр. АН СССР Н.Ю, Шведовой. - 18 изд., стереотип.– М.: Рус. яз., 1986. - С.122.
6. Омельченко С. Взаємодія соціальних інститутів суспільства у формуванні здорового способу життя дітей та підлітків. Монографія. - Луганськ: Альма-матер, 2007.– 359с.
7. Про формування здорового способу життя дітей та підлітків і заборону тютюнокуріння в навчальних закладах та установах МОН України: Наказ МОН України №612 від 10.09.03 // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. - 2003. - №20. - С. 29-30.
8. Словарь русского языка: Ок. 57 000 слов / Под ред. чл.-корр. АН СССР Н.Ю. Шведовой. – 18-е изд., стереотип. – М.: Рус. яз., 1986. – С. 474.
9. Сущенко Л.П. Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту (теоретико-методологічний аспект): монографія / Л.П. Сущенко – Запоріжжя: Запорізький державний університет, 2003. – 442.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Турчак Анатолій Леонідович - кандидат педагогічних наук, професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту, декан факультету фізичного виховання Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: фізичне виховання учнівської та студентської молоді.